

Yaşam Memnuniyeti ve Mutluluk Eşitsizliği: Türkiye’den Bulgular

Life Satisfaction and Happiness Inequality: Evidence from Turkey

Ömer LİMANLI, Düzce Üniversitesi, Türkiye, omerlimanli@duzce.edu.tr

Orcid No: 0000-0002-6897-4253

Öz: Bu çalışmanın iki amacı bulunmaktadır. İlki Türkiye’deki yaşam memnuniyeti ve mutluluk kutuplaşması ve eşitsizliğinin boyutlarını ortaya koymaktır. İkincisi din, gelir dağılımı, ideoloji ve güven bağlamında yaşam memnuniyeti ve mutluluğun belirleyicilerini tahmin etmektir. Bu doğrultuda 1990-2011 dönemini kapsayan World Values Survey veri seti kullanılmıştır. Kutuplaşma endekslerinden elde edilen bulgulara göre yaşam memnuniyeti ve mutluluk kutuplaşması ele alınan dönemde önce artmış daha sonra azalmıştır. Gelgelelim yaşam memnuniyeti eşitsizliği ilgili dönemde önce artmış, sonra azalmış ve nihayetinde tekrar artmıştır. Tahmin sonuçları din, ideoloji ve kurumsal güven gibi faktörlerin yaşam memnuniyeti ve mutluluk üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Eşitsizlik, Mutluluk, Türkiye, Yaşam Memnuniyeti

JEL Sınıflandırması: A12, C25, I31

Abstract: This study has two purposes. The first is to reveal the sizes of life satisfaction and happiness inequality and polarization in Turkey. The second is to estimate the determinants of life satisfaction and happiness in the context of religion, income distribution, ideology and trust. Accordingly, the World Values Survey dataset covering the period 1990-2011 has been utilized. According to the findings obtained from the polarization indices, life satisfaction and happiness polarization first increased and then decreased in the corresponding period. However, life satisfaction inequality first increased, then decreased and eventually increased again. Estimation results have demonstrated that factors such as religion, ideology and institutional trust are effective on life satisfaction and happiness.

Keywords: Inequality, Happiness, Turkey, Life Satisfaction

JEL Classification: A12, C25, I31

1. Giriş

Yeryüzündeki herkes için olmasa da büyük bir çoğunluk için yaşamın temel gayesi mutlu olmak veya yaşamaktan memnun olduğu bir hayat sürmektir.¹ Bu gerçek göz önüne alındığında insanları neyin mutlu ettiği veya yaşamlarından memnun kalmalarını sağladığı farklı disiplinlerden uzmanlar tarafından çok uzun yıllardır tartışılmakta, araştırılmaktadır. Araştırmacıları ilgili konuda incelemeler yapmaya sevk eden tek şey bilimsel merak değildir. Bir ülkedeki insanların mutluluk ya da yaşam memnuniyet düzeylerinin siyasi ve iktisadi sonuçları vardır. Örnek vermek gerekirse, Ng, Vaithilingam, ve Rangel (2017) Malezya’da daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip seçmenlerin iktidar partisine oy verme olasılıklarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Ng (2003) ise mutluluğun iktisadi

¹ Yazında mutluluk ve yaşam memnuniyeti kavramları sıklıkla birbiri yerine kullanılsa da iki kavram aynı anlama gelmemektedir. Mutluluk anlık ve geçici olumlu duyguları/memnuniyeti ifade ederken yaşam memnuniyeti hayatın geneliyle ilgili, uzun vadeli, memnuniyeti ifade etmektedir. İlgili kavramlara dair incelemeler için bk. Diener, Oishi, ve Lucas (2009), Veenhoven (2013), Hall (2014) ve Veenhoven (2015).

Makale Geçmişi / Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 20 Temmuz / July 2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 16 Kasım / November 2020

büyüme üzerindeki olumlu etkisine işaret etmektedir. Sadece bu iki örnek bile araştırmacıların mutluluk ve yaşam memnuniyetine yönelik artan ilgisinin² arka planındaki motivasyonu net bir biçimde ortaya koymaktadır.

İktisatçılar, diğer disiplinlerdeki araştırmacılar ile kıyaslandığında, mutluluk ve/veya yaşam memnuniyeti kavramlarına görece geç ilgi göstermişlerdir. Bu bir anlamda ilginçtir, çünkü Oswald (1997, 1815) tarafından da ifade edildiği üzere, insanlar iktisadi kavramlar ile doğrudan ilgilenmezler; “iktisadi şeyler insanları mutlu ettiği müddetçe önemlidir.” Dolayısıyla, iktisadın bireylerin tercihlerini inceleyen bir bilim olduğu, bireylerin de tercihlerini *faydalarını* en yüksek düzeye çıkaracak şekilde gerçekleştirdiği varsayımı göz önüne alındığında *mutluluğun* iktisatçılar tarafından görece geç ele alınması şaşırtıcıdır.³ Richard A. Easterlin’in 1974 yılında yayımlanan öncü çalışması iktisat yazını açısından bir kırılma kabul edilmektedir (Easterlin 1974). Bir grup ülkeyi inceleyen Easterlin ülke içi değerlendirmelerinde gelirin mutluluğu pozitif etkilediği sonucuna varmıştır. Ülkeler arası karşılaştırma yaptığında ise gelir artmasına rağmen mutluluğun yatay seyrettiği sonucuna varmış, “gelir ve mutluluk arasındaki pozitif ilişkinin pek net olmadığını” ifade etmiştir (108). Daha da ilginç bir bulgu Amerika Birleşik Devletleri’ne ait zaman serisini incelendiğinde ortaya çıkmıştır; gelir arttıkça mutluluk azalmaktadır (110). Easterlin’in elde ettiği birbiri ile çelişen üç sonuç daha sonra *Easterlin Paradoksu* olarak anılmıştır. Sonrasında araştırmacılar paradoksu açıklamaya yönelik yoğun bir çalışma içine girmişlerdir.⁴

Mutluluğun ve yaşam memnuniyetinin belirleyicilerini inceleyen çalışmalar mutlak gelir haricinde cinsiyet, yaş ve medeni durum gibi demografik değişkenlerin yanı sıra görelî gelir, beklentiler, istihdam durumu, din, sosyal sermaye ve gelir eşitsizliği gibi çok daha spesifik değişkenlere de odaklanmışlardır. Bahsi geçen bu faktörler içerisinde hiç şüphe yok ki ilk dikkati çeken bireyin istihdam durumudur. Bulgular, beklendiği üzere, işsizliğin mutluluğu ve yaşam memnuniyetini azalttığına işaret etmektedir (Gallie ve Russell 1998; Aysan ve Aysan 2017; Susanlı 2018). İşsiz kalınan sürenin uzunluğu, hanedeki işsiz sayısı veya bakmakla yükümlü olunan kişilerin varlığı etkinin büyüklüğünü belirleyen faktörler olacaktır. Fakat Frey ve Stutzer (2002, 403) işsiz kalan kişilere çalıştığı esnadaki kazancı verilse bile işsizliğin kişilerin mutluluğunu azalttığını belirterek işsizliğin gelir kaybından çok daha fazlası olduğu gerçeğine dikkat çekmektedir. Dumludag (2013) ve Caner (2015) ise gelir karşılaştırması ve beklentinin mutluluk ve yaşam memnuniyeti üzerinde etkili olduğunu göstermişlerdir; kişi

² Bu satırların yazıldığı tarihte (06.07.2020) sadece Web of Science’ta, iktisat, işletme ve siyaset bilimi alanlarında, başlığında mutluluk (*happiness*) veya yaşam memnuniyeti (*life satisfaction*) kelimeleri bulunan, son beş yılda yayımlanmış 469 makale bulunmaktadır.

³ Burada önce *fayda* deyip sonra *mutluluk* dememizin nedeni faydacılığın kurucusu kabul edilen Jeremy Bentham’ın mutluluğu acı ve haz perspektifinden değerlendirmiş olduğu gerçeğine gönderme yapmaktır (Guidi 2007, 68–69).

⁴ Mutluluk ve Easterlin paradoksu üzerine iktisadi yazın için bk. Oswald (1997), Frey ve Stutzer (2002), Tella ve MacCulloch (2006), Bruni (2007), Clark, Frijters, ve Shields (2008), Frey (2008), Gärling ve Gamble (2017), Frey (2018) ve Rojas (2019).

hem başkaları ile hem de kendi geçmişi ile kıyaslama yaptığında gelir durumu hakkında olumsuz bir algıya sahip ise mutsuz olmaktadır. Gelecekte umutlu olanlar ise daha mutludurlar. Elgar vd. (2011) ve Ekici ve Koydemir (2014) sosyal sermayenin yaşam memnuniyeti için ne derece önemli olduğunu göstermiştir. İnsanlara ve kurumlara güvenmek bireylerin yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. Mutluluğu ve yaşam memnuniyetini etkileyen, birbiriyle yakından ilişkili, diğer iki etmen din ve gelir dağılımıdır. Bulgular, dinin ve tanrının yaşamında önemli olduğunu veya kendisinin dindar olduğunu beyan eden bireylerin daha mutlu olduğunu göstermektedir (Eichhorn 2012; Yorulmaz 2016; Sönmez ve Sönmez 2018). Gelir dağılımının mutluluk ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi daha önce bahsedilen karşılaştırma etkisine dayanmaktadır. Gelir dağılımının bozuk olduğu toplumlarda bilhassa dağılımın alt kesiminde bulunanlar kendilerinden daha üst kesimlerde bulunanlar ile kendilerini kıyaslarlar. Mevcut durumları da bireylerin mutluluk ve yaşam memnuniyet düzeylerini olumsuz etkiler. Burada etkili olan bir diğer etmen bireylerin dağılım üzerindeki hareketliliğin mümkün olup olmadığına yönelik inançlarıdır (Senik 2005; Verme 2011; Mikucka, Sarracino, ve Dubrow 2017). Bu iki etmenin birbiri ile ilişkili olmasının nedeni ise dinin gelir dağılımı ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin belirlenmesinde oynadığı rolden kaynaklanmaktadır. Joshanloo ve Weijers (2016) artan dindarlığın gelir eşitsizliği ve yaşam memnuniyeti arasındaki negatif ilişkiyi zayıflattığını göstermiştir.

Bireylerin mutluluğunu ve yaşam memnuniyetini etkileyen etmenlerin belirlenmesine yönelik incelemelerinin ardından araştırmacılar mutluluğun ve yaşam memnuniyetinin dağılımına odaklanmışlardır. Bu odaklanmanın arka planındaki motivasyon mutluluk veya yaşam memnuniyeti eşitsizliğinin, gelir veya refah eşitsizliği ile karşılaştırıldığında, toplumdaki uyum ve genel eşitsizlik hakkında daha iyi bir gösterge olmasıdır. Yalnızca gelir dağılımındaki bozulmaya odaklanan gelir eşitsizliği tek bir boyuta odaklanırken yaşam memnuniyeti eşitsizliği, aralarında aile, arkadaşlık, kamu hizmetleri ve finansal memnuniyet gibi, yaşamın çok farklı boyutlarını temsil etmektedir (Veenhoven 2005; Goff, Helliwell, ve Mayraz 2018). Bu noktadan hareketle mutluluk ve yaşam memnuniyeti eşitsizliğini inceleyen pek çok çalışma yapılmıştır. Örneğin İrlanda'nın 1994-2001 dönemini çeşitli boyutlara odaklanarak inceleyen Madden (2011), genel olarak ifade etmek gerekirse, memnuniyet eşitsizliğinin azaldığını tespit etmiştir.⁵ 13 Avrupa ülkesinin 1973-2014 dönemini inceleyen Jorda, López-Noval, ve Sarabia (2019) yaşam memnuniyetindeki eşitsizliğin bilhassa 1995-2014 döneminde kayda değer biçimde arttığını, 2008 yılındaki sıçramanın nedenin büyük durgunluk olduğunu ifade etmektedir. Bildiğimiz kadarıyla Türkiye özelinde, her ne kadar

⁵ Burada genel olarak diyoruz; çünkü yöntem kısmında da görüleceği üzere kullanılan endeksler birden fazla parametre içermekte, bu nedenle de parametrelerin aldığı farklı değerlere göre farklı sonuçlar elde edilmektedir. Buna rağmen elde edilen değerler ilgili dönemde istikrarlı bir biçimde azalmıştır.

ileride bahsedeceğimiz eşitsizlik ölçümlerinden yararlanmamış olsa da, vardığı sonuç itibarıyla yaşam memnuniyeti eşitsizliğine dokunan ilk çalışma Gitmez ve Morçöl (1994) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ankara’da ikamet eden 145 gözleme dayalı çalışmalarından elde ettikleri sonuca göre “...sosyoekonomik konum memnuniyet dağılımındaki dikey eşitsizliklerin güçlü bir belirleyicisidir...”(92) Eşitsizlik endekslerinden faydalanan ilk ve tek çalışma ise Önemli ve Aydın-Avşar (2016) tarafından yapılmıştır. İlgili çalışmada sadece endeks hesaplanmamış, aynı zamanda illerin gelişmişlik düzeylerinin mutluluk eşitsizliği üzerindeki etkileri tahmin edilmiştir. 2013 yılına ait Yaşam Memnuniyeti Araştırması’nın kullanıldığı çalışmada, mutluluk eşitsizliği Doğu-Güneydoğu bölgelerinde bulunan iller ile kıyı kesimlerde yer alan illerde iç kesimlere göre daha yüksektir. İllerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerinin mutluluk eşitsizliği üzerindeki etkilerinin tahmin edildiği mekânsal modele göre birinci kademe gelişmişlik düzeyine sahip iller için ortalama mutluluk eşitsizliği 0,352’dir. Çalışmanın bir diğer dikkate değer bulgusu gelişmişlik düzeyi ile mutluluk eşitsizliği arasında U şeklinde bir fonksiyonel ilişkinin tespit edilmiş olmasıdır.

Türkiye özelinde gerçekleştirilen çalışmalar göz önüne alındığında, bu çalışmanın iki amacı bulunmaktadır. İlki Türkiye’deki yaşam memnuniyeti ve mutluluk eşitsizliğini daha geniş bir zaman dilimi bağlamında daha güncel eşitsizlik endeksleri kullanarak incelemektir. Bu doğrultuda, Apouey (2007), Abul Naga ve Yalçın (2008) ve Cowell ve Flachaire (2017) tarafından önerilen endeksler kullanılmıştır. Tüm analizlerde 1990-2011 dönemini kapsayan World Values Survey veri seti kullanılmıştır (World Values Survey Association 2020). Çalışmanın ikinci amacı, yine aynı veri setinden istifade ederek, yaşam memnuniyetinin ve mutluluğun belirleyicilerini tahmin etmektir. Önceki çalışmalardan farklı olarak geleneksel değişkenlerin yanı sıra sosyal sermayenin birer unsuru olan güven değişkenlerinin de etkileri ayrıca tahmin edilmiştir. Bulgular, genel olarak ifade etmek gerekirse, yaşam memnuniyeti ve mutluluk kutuplaşmasının 1990-2001 döneminde arttığını, 2001-2011 döneminde azaldığını göstermektedir. Cowell ve Flachaire (2017) eşitsizlik endeksinden elde edilen bulgulara göre yaşam memnuniyeti eşitsizliği ilgili dönemde önce artmış, sonra azalmış ve nihayetinde tekrar artmıştır. Tahmin sonuçlarına göre gelir eşitsizliğine karşı tutum ve ideoloji değişkeninin devreye girmesi dindarlığı temsil eden değişkenlere ait katsayıları kayda değer ölçüde değiştirmiştir. Her hâlükârda dindar olmak yaşam memnuniyetini ve mutluluğu pozitif etkilemektedir. İdeoloji yelpazesinde sola yatkın olmak ise mutluluğu ve yaşam memnuniyetini negatif etkilemektedir.

Bu makalenin geri kalanı izleyen şekilde yapılandırılmıştır. 2. Kısım’da makalede kullanılan yöntem detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Kullanılan veri seti ve değişkenlere dair

bilgiler 3. Kısımda sunulmuştur. 4. Kısımda bulgulara yer verilmiştir. 5. Kısım ile makale sonuçlanmaktadır.

2. Yöntem

Bireylerin mutluluk veya yaşam memnuniyeti düzeylerine dair bilgiler toplanırken katılımcılara genellikle bir ölçek gösterilmekte ve kendi durumlarını en iyi ifade ettiğini düşündükleri bir değeri seçmeleri istenmektedir. Sıralı veri özelliğine sahip olan bu ölçeğin belirli bir örneklem içindeki dağılımı hakkında fikir edinmek amacıyla sıklıkla standart sapma, Gini veya Genelleştirilmiş Entropi gibi endeksler kullanılmıştır (Kalmijn ve Veenhoven 2005; Ott 2005; Veenhoven 2005). Ne var ki bu ölçütler hesaplamalarında ortalamayı kullanmakta ve ölçek bağımlıdır. Bu nedenle, ortalama ve/veya ölçekte yaşanan değişimler elde edilen sonuçları da değiştirecektir. Örneğin, $a = (1, 2, 3, 4, 5)$, $b = (2, 3, 4, 5, 6)$ ve $c = (2, 4, 6, 8, 10)$ ölçeklerini ele alalım. Görüldüğü üzere $b = a + 1$ ve $c = 2a$ 'dır. Bu üç ölçeğe ait standart sapma (σ) ve Gini endeksleri izleyen şekildedir: $\sigma_a = \sigma_b = 1.58$, $\sigma_c = 3.16$, $Gini_a = Gini_c = 0.26$ ve $Gini_b = 0.20$. Sıralı değişkende mühim olan sıralamadır ve sıralamada yer alan değerler arasındaki fark hakkında bir şey söylenemez. Dolayısıyla, yukarıda verilen üç ölçekte en düşük değeri (ya da en büyük değeri) seçen bir katılımcı aynı şeyi ifade etmektedir; “çok mutsuzum (çok mutluyum)” Bu değer 1, 2 veya 5, 10 olmasının bir önemi yoktur.

Kullanılacak ölçütlerin bahsi geçen zayıflığı nedeniyle araştırmacılar daha dirençli endeksler geliştirmişlerdir. Çalışmada üç endeksten yararlanılmıştır; Apouey (2007), Abul Naga ve Yalçın (2008) ve Cowell ve Flachaire (2017). İlk iki endeks kutuplaşmayı üçüncüsü eşitsizliği ölçmektedir. Bu endekslerin seçilmesinin en önemli nedenleri ilk iki endeksin ortalama yerine medyanı referans seçmesi,⁶ üçünün de ölçekten bağımsız olması ve eşitsizlik ölçüm yazınında önemli kabul edilen aksiyomların büyük bir kısmını karşılıyor olmalarıdır. İzleyen alt kısımlarda endeksler detaylı bir şekilde açıklanacak ve her ne kadar ilk iki endeksi ortak semboller ile gösterebilsek de gösterim tutarlığı sağlaması amacıyla endeksleri öneren yazarların gösterimleri kullanılacaktır. Endeksler Jenkins (2019) tarafından Stata programı için yazılan *ineqord* komutu kullanılarak hesaplanmıştır. Yaşam memnuniyetinin ve mutluluğun belirleyicileri sıralı logit tahmin yöntemi ile tahmin edilmiştir.

⁶ Üçüncü endeks için bir şey söylenmemiştir. Bunun nedeni, ileride görüleceği üzere, üçüncü endeksin ölçüme ilk ikisinden farklı bir strateji ile yaklaşmış olmasıdır. Detaylı bilgi ilgili alt kısımda verilmektedir.

2.1. Kutuplaşma ve Eşitsizlik Endeksleri

Apouey (2007): Ölçekteki toplam kategori sayısı C olsun, $c = (1, \dots, C)$. Her bir kategorideki gözlem oranı p_c , c . kategoriye kadar olan oranların toplamı da F_c olsun, $p = (p_1, \dots, p_C)$,

$F_c = \sum_{c=1}^C p_i$, $F = (F_1, \dots, F_{C-1}, 1)$. Bu bilgiler ışığında endeks aşağıdaki şekilde yazılabilir;

$$P_2(F) = 1 - \frac{2^\alpha}{C-1} \sum_{c=1}^{C-1} \left| F_c - \frac{1}{2} \right|^\alpha \quad (1)$$

Eşitlik 1'in alabileceği en küçük değer kutuplaşmanın olmadığını ifade eden 0 (tüm örneklem aynı kategoride), en büyük değer ise kutuplaşmanın en yüksek düzeyde olduğunu ifade eden 1'dir (örneklem yarısı en küçük, diğer yarısı en büyük kategoridedir). α parametresi medyan değere atfedilen önemi temsil etmektedir. $\alpha \rightarrow 0$ ise medyan kategorinin görece önemi artarken diğer kategorilerin görece önemi azalmaktadır. $\alpha \rightarrow 1$ durumunda tam tersi geçerlidir (Apouey 2007, 885).

Abul Naga ve Yalçın (2008): Bireylerin karşı karşıya kaldıkları ölçek $c = (c_1, \dots, c_n)$, her bir kategoride bulunan bireylerin oranı da p_i olsun, $\pi = (p_1, \dots, p_n)$. i . kategoriye kadar olan oranların birikimli dağılım fonksiyonu $\Pi = (P_1, \dots, P_n)$, m de Π 'nin medyanı olsun. Bu durumda endeks aşağıdaki şekilde yazılabilir;

$$I_{\alpha, \beta}(\Pi) = \frac{\sum_{i < m} P_i^\alpha - \sum_{i \geq m} P_i^\beta + (n+1-m)}{(m-1) \left(\frac{1}{2} \right)^\alpha - \left[1 + (n-m) \left(\frac{1}{2} \right)^\beta \right] + (n+1-m)}, \quad \alpha, \beta \geq 1. \quad (2)$$

Eşitlik 2'den görüldüğü üzere bu endekste bir öncekinden farklı olarak iki parametre vardır; α ve β . Bu parametrelerin neyi ifade ettiği konusunda eşitliğin payı ipucu vermektedir; β 'nin herhangi bir değeri ve $\alpha \rightarrow 1$ durumunda endeksin dağılımın alt kısmındaki birikimli olasılık kümelenmesine olan hassasiyeti artmaktadır. $\alpha \rightarrow \infty$ durumunda ise endeksin medyanın altındaki dağılıma olan hassasiyeti ortadan kalkmaktadır. Tam tersi durumda ise endeks yalnızca medyanın altındaki dağılımı dikkate alacaktır (Abul Naga ve Yalçın 2008, 1620–21). Endeks tam eşitlik durumunda 0, tam kutuplaşma durumunda 1 değerini almaktadır.

Cowell ve Flachaire (2017): i bireyleri, k kategorileri, $k(i)$ de i . bireyin ait olduğu kategoriyi temsil etsin, $i = (1, \dots, n)$, $k = (1, \dots, K)$. Cowell ve Flachaire (2017) önceki endekslerden farklı bir yaklaşımla tek parametrelili iki endeks önermiştir. Birden fazla endeks

elde edilmesinin nedeni i . bireyin “konumu” olan s_i ’nin ele alınış şeklidir. Endeks aşağıdaki şekilde yazılabilir;

$$I_\alpha = \begin{cases} \frac{1}{\alpha(\alpha-1)} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n s_i^\alpha - 1 \right], & \alpha \neq 0, 1, \\ -\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \log s_i, & \alpha = 0. \end{cases} \quad (3)$$

Eşitlik 3’te yer alan s_i ’yi hesaplamaya dönük yaklaşım, yukarıda da belirtildiği üzere, iki endeks değerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Eğer $s_i = \sum_{l=1}^{k(i)} n_l / n$ şeklinde bir yaklaşım kullanılırsa i . kişinin bulunduğu kategoriye kadar olan gözlem toplamının oranı kullanılır ki yazarlar buna *downward looking* yaklaşımı demektedir. Eğer tam tersine $s_i = \sum_{l=k(i)}^K n_l / n$ kullanılırsa kişinin bulunduğu kategori ve sonrasındaki kategorilerde bulunan gözlem toplamının oranı kullanılacaktır ki yazarlar buna *upward looking* demektedir. Yazarlar referans değer olarak 1 değerini almıştır. Bu değer her bir kategoride yer alan gözlem değerlerinin birikimli dağılım fonksiyonunun alacağı en yüksek değerdir. Dahası, bu değer sayesinde endeksin negatif değere alma ihtimali ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle, Eşitlik 3’te köşeli parantez içinde yer alan 1 değeri referans değeri temsil etmektedir. Ayrıca, eşitlikte yer alan α parametresi eşitsizliğin dağılımın farklı kısımlarına olan duyarlılığını temsil etmektedir, $0 \leq \alpha < 1$. Daha büyük (küçük) α değeri yüksek (düşük) konum değerlerine daha fazla ağırlık vermektedir (Cowell ve Flachaire 2017, 301–2). Endeks yalnızca aşağıdan 0 ile sınırlıdır.

2.2. Sıralı Logit Tahmircisi

Tahmin denkleminin parametrelerine göre doğrusal olduğu varsayımından hareket eden geleneksel tahmirciler açıklanan değişkenin sürekli değişken olmaması durumunda tutarsız sonuçlar vermektedir. Bu nedenle bu çalışmada açıklanan değişkenin kesikli değişken olması durumunu göz önüne bulunduran logit tahmin yöntemi kullanılmıştır. Bu tahmirci kısaca izleyen şekilde açıklanabilir.

i birimleri, m de açıklanan değişkendeki kategorileri temsil etsin, $i=1, \dots, N$ ve $m=1, \dots, M$. Açıklanan değişken, y_i , aşağıdaki gibi gizli değişken formunda yazılabilir;

$$y_i^* = \mathbf{x}_i \boldsymbol{\beta} + \varepsilon_i \quad (4)$$

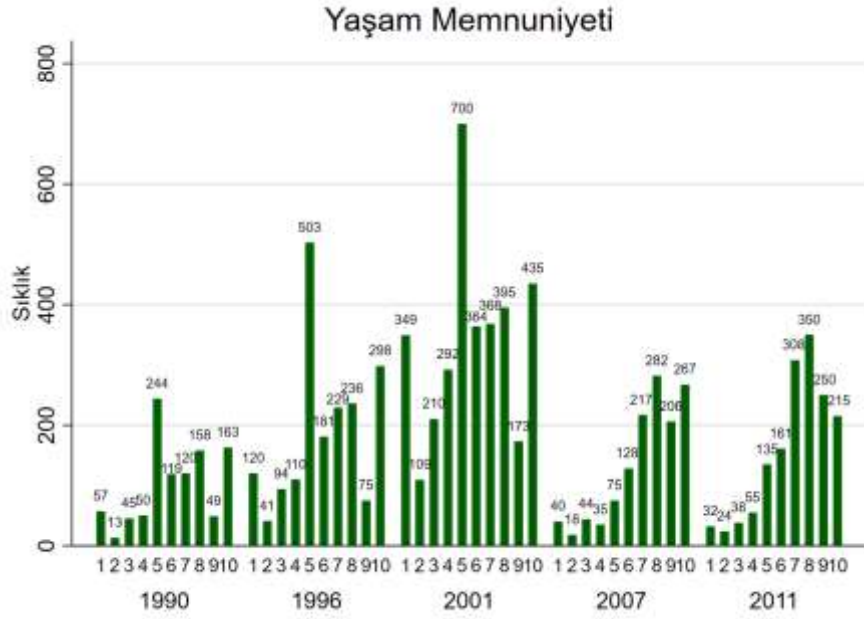
Eşitlik 4’te \mathbf{x}_i , i . gözleme ait açıklayıcı değişkenlere ait satır vektörü, $\boldsymbol{\beta}$, tahmin edilecek parametrelere ait sütun vektörü ve ε_i , i . gözleme ait hata terimidir. $\tau_{m-1} \leq y_i^* < \tau_m$ ise $y_i = m$

'dir. τ_m ise tahmin edilen kesim noktasıdır. $y = m$ 'nin \mathbf{x} 'e koşullu gözlenme olasılığı $Pr(y = m/\mathbf{x}) = Pr(\tau_{m-1} \leq y^* < \tau_m/\mathbf{x})$ şeklinde yazılabilir. y^* 'ın Eşitlik 4'teki karşılığı bir önceki cümledeki olasılık eşitliğinde yerine yazılır ve yeniden düzenirse ilgili olasılık $Pr(y = m/\mathbf{x}) = F(\tau_m - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta}) - F(\tau_{m-1} - \mathbf{x}\boldsymbol{\beta})$ şeklinde ifade edilebilir. Burada F , varyansı $\pi^2/3$ olan hata teriminin birikimli dağılım fonksiyonudur (Long ve Freese 2014, 310-312).

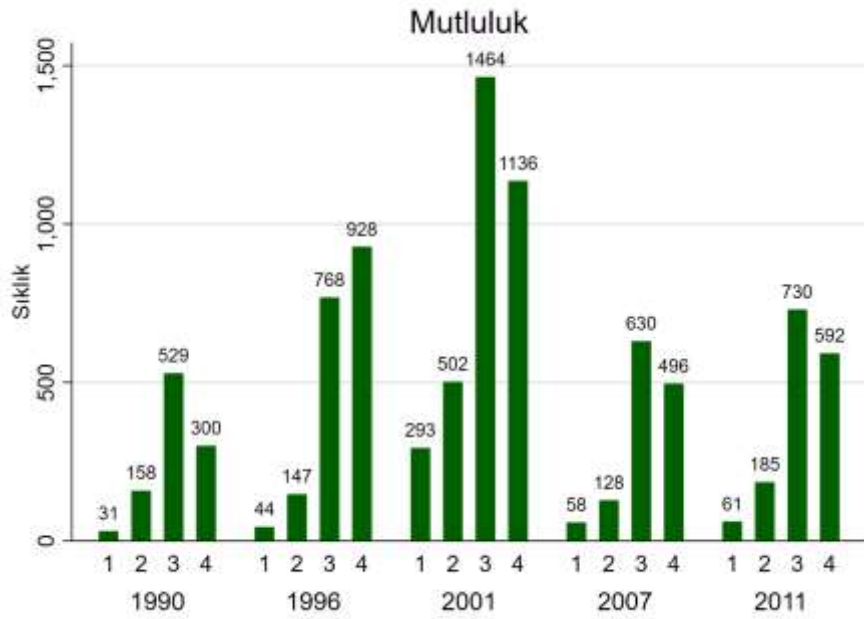
3. Veri

Çalışmanın tamamında 1990, 1996, 2001, 2007 ve 2011 yıllarına ait World Values Survey (WVS) veri seti kullanılmıştır (World Values Survey Association 2020). Türkiye'deki yaşam memnuniyetini veya mutluluğu inceleyen son dönemdeki araştırmalarda WVS yerine Türkiye İstatistik Kurumu tarafından toplanan Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nın (YMA) kullanıldığı dikkat çekmektedir. Hem WVS'de hem de YM'de bireylerin sosyoekonomik ve demografik özelliklerine dair temel bilgiler yer almaktadır. Bizim burada WVS'yi seçme nedenimiz, YMA'nın yaşam memnuniyeti ve mutluluk araştırmalarında hayli önemli olan bireylerin din, ideoloji, gelir dağılımı ve güven gibi değişkenlere yönelik tutumları hakkında bilgi vermemesidir. YMA ile kıyaslandığında WVS'nin bir diğer seçilme nedeni kapsadığı dönemin uzunluğudur. Çalışmada kullanılan toplam örneklem büyüklüğü 9,180'dir. Örneklemin yıllara göre dağılımı 1,018 (1990), 1,887 (1996), 3,395 (2001), 1,312 (2007) ve 1,568 (2011) şeklindedir.

Eşitsizlik hesaplamaları ve model tahminlerindeki odak değişkenler bireylerin yaşam memnuniyetini ve mutluluğunu gösteren sıralı ölçeklerdir. Yaşam memnuniyeti sorusunda kullanılan ölçek 1 (memnun değil) ve 10 (memnun) arasında değişmektedir. Bu iki uç arasındaki değerler için sözel bir ifade bulunmamaktadır. Mutluluk sorusunda ise 1 (hiç mutlu değil), 2 (çok mutlu değil), 3 (oldukça mutlu) ve 4 (çok mutlu) şeklinde dört dereceli bir ölçek kullanılmıştır. Ham veride mutluluk değişkeni buradakinin tam tersi şekilde kodlanmıştır. Yaşam memnuniyeti değişkeni ile karşılaştırmalarda kafa karışıklığını gidermek adına ilgili değişken yeniden kodlanmıştır. Her iki ölçeğe verilen cevap sayılarını gösteren sütun grafikleri Şekil 1 ve Şekil 2'de verilmiştir. Şekiller gerek yaşam memnuniyeti ve mutlulukta yaşanan değişim gerekse ölçek farklılığının ne gibi sonuçlar doğurabileceğini göstermesi açısından bahse değerdir. Bireylerin 1990, 1996 ve 2001 yıllarındaki yaşam memnuniyeti düzeyi yoğun bir biçimde medyan değerde yığılmıştır. Her ne kadar medyan üstü değerler medyan altı değerlerden daha çok tercih edilmiş olsa da ilgili dönemde yaşam memnuniyeti düzeyi en düşük olanların sayısı istikrarlı bir şekilde artmıştır. Bilhassa 1996 ve 2001 yıllarının iktisadi kriz yılları olduğu unutulmamalıdır. 2007 ve 2011 yıllarında medyan değer

Şekil 1. Yaşam Memnuniyeti Düzeyinin Yıllara Göre Dağılımı.

Şekil 2. Mutluluk Düzeyinin Yıllara Göre Dağılımı.

yoğunlaşmanın olduğu değer olmaktan çıkmış ve medyan üstü değerlere yığılma yaşanmıştır. İlgili yıllarda yaşam memnuniyeti dağılımı kayda değer biçimde sola çarpıklık özelliği göstermektedir. Her ne kadar benzer yorumlar, kabaca, mutluluk için de geçerli olsa da yaşam memnuniyeti değişkeninde olduğu gibi tam sayılı bir medyanın bulunmaması, buna karşılık ölçekte yer alan sayısal ifadelerin sözel karşılığının bulunması yanıtlayıcıları etkilemiş gibi durmaktadır. Örneğin 1990 yılında yaşam memnuniyetinde medyan üstü değerlerin toplamı 609 iken aynı yıla ait mutlulukta medyan değişkenin üstündeki değerlerin toplamı 829'dur. 2001 yılında ise aradaki fark çok daha çarpıcıdır. İki değer arasındaki fark 2007 ve 2011

yıllarında azalmıştır, çünkü yukarıda ifade edildiği üzere, ilgili yıllarda medyan üstü değerlere yoğunlaşma görülmektedir. Örneğin, 2007 yılında yaşam memnuniyetinde medyan üstü değerlerin toplamı 1100 iken aynı yıla ait mutluluğa karşılık gelen değerler 1126'dır.

Makalenin ikinci amacı gereği önceki çalışmalar (Douthitt, Macdonald, ve Mullis 1992; Oswald 1997; Dolan, Peasgood, ve White 2008; Selim 2008) takip edilerek yaşam memnuniyetinin ve mutluluğun belirleyicileri tahmin edilmiştir. Cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum, istihdam durumu ve sağlık durumu gibi demografik/sosyoekonomik değişkenlerin yanı sıra dindarlığı temsil eden değişkenler, gelir eşitsizliğine karşı tutum ve ideoloji değişkenleri kullanılmıştır. Bu değişken grubu içinde odak noktamızı ikinci grup değişkenler oluşturacaktır. Benzer yaklaşım güven değişkenlerinin kullanıldığı ikinci tahmin denkleminde de sürdürülecektir. Bu denklemde bireylerin diğer kişilere ve kurumlara yönelik güven düzeyleri bağımsız değişken olarak kullanılacaktır. Tahminlerde kullanılan tüm değişkenlere dair açıklamalar Tablo 1'de sunulmaktadır. Odak değişkenlerimiz dediğimiz din, eşitsizliğe karşı tutum ve ideoloji değişkenlerinin yaşam memnuniyetini ve mutluluğu ne yönde etkileyeceğine dair beklentimiz ve bu beklentinin gerekçeleri izleyen şekilde açıklanabilir.

Din, eşitsizliğe karşı tutum ve ideoloji birbiriyle yakından ilişkili üç kavramdır. Gelgelelim Türkiye üzerine gerçekleştirilen önceki çalışmalarda bu değişkenlerin biri ya da birkaçı model dışında bırakılmıştır. Bu durum modele dâhil edilen değişkenin işaretini ve etki büyüklüğünü etkileyebilmektedir. Önceki çalışmalardan elde edilen bulgular muhafazakârların (yani ideoloji yelpazesinde sağ eğilimli olanların) liberallere (sol eğilimli olanlara) göre daha mutlu olduğuna işaret etmektedir. Benzer bulgular dindar olduğunu beyan eden bireyler için de geçerlidir. Gelir dağılımının bozuk olduğunu düşünenler ise daha mutsuzdur. Ortaya konan bulguların gerekçesi yazında üç yaklaşım ile açıklanmaktadır; i) sistem meşrulaştırma kuramı (*system justification theory*), ii) pozitif uyum (*positive adjustment*) ve iii) çoklu grup üyeliği (*multiple group membership*). Sistem meşrulaştırma kuramına göre bireyler adil bir düzen içinde yaşadıklarına inanmaya meyillidir. Muhafazakâr (sağ eğilimli) düşüncede eşitsizliğin rasyonelliği kabul edildiğinden adil dünya düşüncesi ile muhafazakârlık pozitif ilişkilidir. Dolayısıyla, eşitsizliği düzeltmeye yönelik müdahaleler engellenmeye çalışılacak, böylece olası zararlı etkiler bertaraf edilip yaşam memnuniyeti artacaktır. Pozitif uyum açıklamasına göre muhafazakârlık dindarlık, ahlaki değerler ve hakkaniyete olan inanç ile pozitif ilişkili olduğundan daha yüksek yaşam memnuniyetini açıklamaktadır. Çoklu grup üyeliğine göre ise daha yüksek sosyoekonomik gruba ait olan muhafazakârların çok daha fazla gruba bağlılığının bulunduğunu, grup bağlılığındaki artış da yaşam memnuniyetini arttırmaktadır (Butz, Kieslich, ve Bless 2017, 362–63). Bu üç açıklamanın da ortaya koyduğu üzere ideoloji, eşitsizliğe karşı tutum ve din birbiriyle sıkı

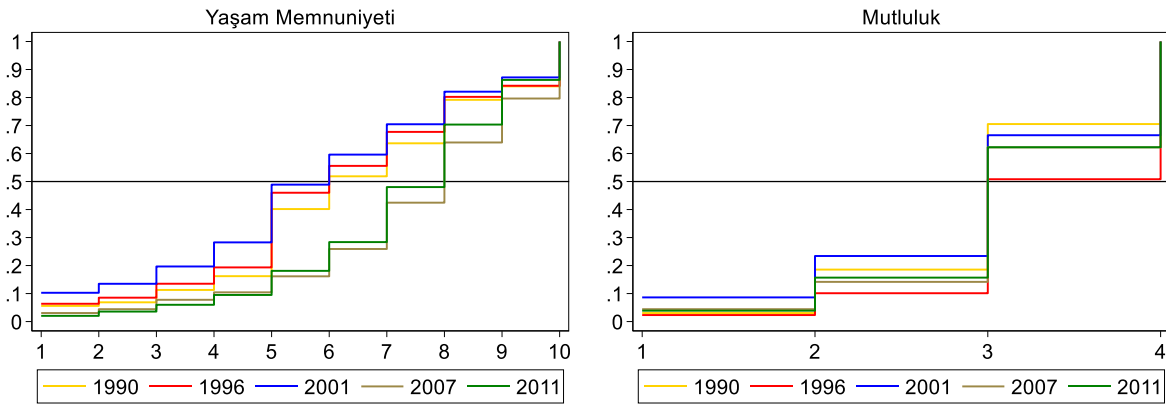
ilişki içinde olan kavramlardır. Bu nedenle ilgili değişkenlerin modellerde göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Yukarıda bahsi geçen üç yaklaşımın yanı sıra bir diğer bakış açısına göre ideoloji yelpazesinde sol eğilimli olanların daha az mutlu olmalarının nedeni bu bireylerin sağ eğilimli olanlara göre daha detaycı olmaları ve olguları uzun vadeli ele almalarıdır (Napier ve Jost 2008, 565–66; Alper ve Yılmaz 2020, 16). Detaycılık ve sorunlar üzerine uzun vadeli yoğunlaşma sol eğilimli bireylerin yaşam memnuniyetini azaltmaktadır. Aksine, resmin bütününe odaklanıp mevcut durumu daha kolay kabullenen sağ eğilimli bireyler yaşamdan daha fazla keyif almaktadır.

Tablo 1. Tahmin Denklemlerinde Kullanılan Değişkenler

<i>Değişken Adı</i>	<i>Değişken Tipi</i>	<i>Açıklama</i>
<i>Kontrol Değişkenleri</i>		
<i>Cinsiyet</i>	İkili	= 1 eğer birey kadın ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Yaş</i>	Sürekli	-
<i>Eğitim</i>	Sıralı	Bireyin mevcut eğitim düzeyini göstermektedir. Okumaya/yazma bilmeyenler temel kategoridir.
<i>Medeni durum</i>	İkili	= 1 eğer birey evli ise, 0 diğer durumlarda.
<i>İstihdam durumu</i>	İkili	= 1 eğer birey işsiz ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Sağlık durumu</i>	İkili	= 1 eğer bireyin sağlık durumu kötü ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Odak değişkenler</i>		
<i>Finansal memnuniyet</i>	İkili	= 1 eğer hane finansal durumundan memnun olmama eğilimde (1, 2, 3, 4) ise, 0 diğer durumlarda (5, 6, 7, 8, 9, 10).
<i>Dindarlık</i>	İkili	= 1 eğer birey dindar ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Tanrının önemi</i>	İkili	= 1 eğer birey tanrının önemi olduğu eğilimde (1, 2, 3, 4) ise, 0 diğer durumlarda (5, 6, 7, 8, 9, 10).
<i>Dinin önemi</i>	İkili	= 1 eğer birey için din önemli ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Eşitsizliğe karşı tutum</i>	İkili	= 1 eğer birey gelirin daha eşit dağılması gerektiği eğilimde (1, 2, 3, 4) ise, 0 diğer durumlarda (5, 6, 7, 8, 9, 10).
<i>İdeoloji</i>	İkili	= 1 eğer birey politik yelpazede sol eğilimli (1, 2, 3, 4) ise, 0 diğer durumlarda (5, 6, 7, 8, 9, 10).
<i>Güven değişkenleri</i>		
<i>Kişilere güven</i>	İkili	= 1 eğer bireye göre çoğu kişiye güveniyor ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Dini kurumlara güven</i>	İkili	= 1 eğer birey dini kurumlara güveniyor ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Sendikalara güven</i>	İkili	= 1 eğer birey sendikalara güveniyor ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Orduya güven</i>	İkili	= 1 eğer birey orduya güveniyor ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Polise güven</i>	İkili	= 1 eğer birey polise güveniyor ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Hükümete güven</i>	İkili	= 1 eğer birey hükümete güveniyor ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Basına güven</i>	İkili	= 1 eğer birey basına güveniyor ise, 0 diğer durumlarda.
<i>Büyük şirketlere güven</i>	İkili	= 1 eğer birey büyük şirketlere güveniyor ise, 0 diğer durumlarda.

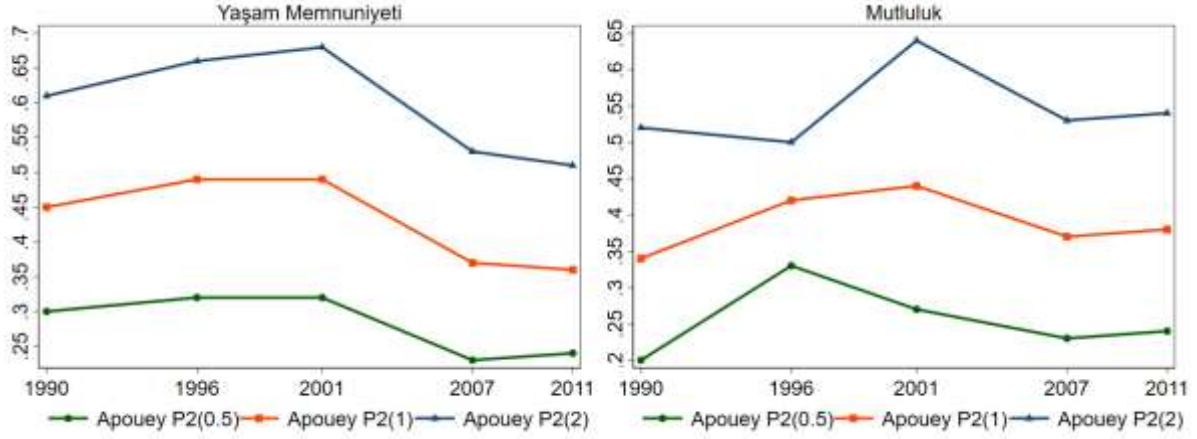
4. Bulgular

Yöntem kısmında değinilen endeks ile tahmin sonuçlarına yer vermeden önce yaşam memnuniyeti ve mutluluk eşitsizliğine dair genel bir bakış sunması nedeniyle ilgili değişkenlere ait birikimli dağılım fonksiyonlarına (BDF) yer verilecektir. İlgili fonksiyonlara ait grafikler Şekil 3'te yer almaktadır. Yaşam memnuniyetine ait BDF'lere göre eşitsizlik zaman içinde azalmıştır. 2007 ve 2011 yıllarına ait BDF'lerin bir noktada birbirini kesmesi iki yıla ait eşitsizlik karşılaştırmasını muğlaklaştırmaktadır. Benzer belirsizlik mutluluk eşitsizliği için de geçerlidir. Grafiğe göre 1996 yılı mutluluk eşitsizliğinin en düşük olduğu yıldır.

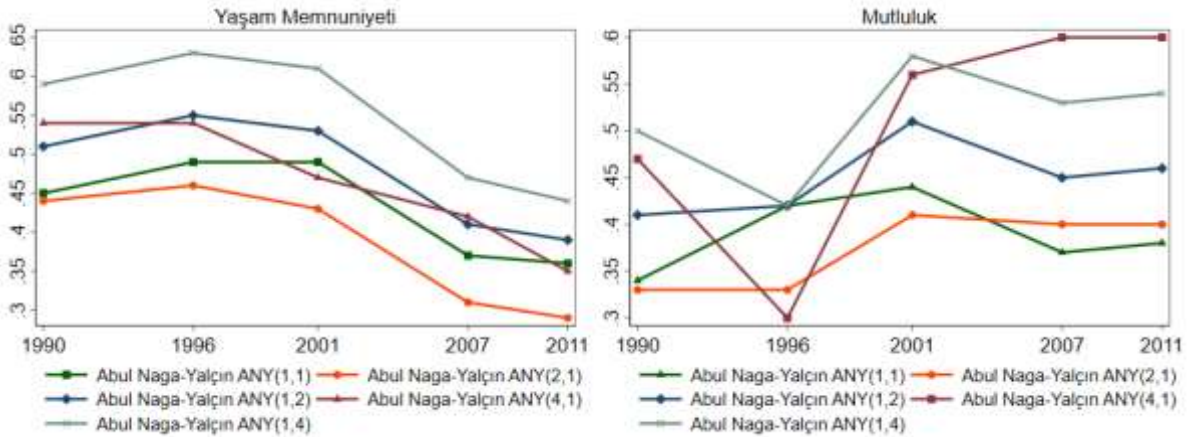
Şekil 3. Birikimli Dağılım Fonksiyonları.

BDF'lerin neden olduğu belirsizlik dağılımın farklı noktalarına hassasiyet gösteren kutuplaşma ve eşitsizlik endeksleri ile ortadan kaldırılabilir. Bu doğrultuda, yöntem kısmında açıklanan endekslerden elde edilen bulgular aynı sıra ile verilecektir. α 'nın farklı değerleri için hesaplanan Apouey (2007) kutuplaşma endeksinden elde edilen değerler Şekil 4'te verilmiştir. Yaşam memnuniyetindeki kutuplaşma ilgili dönemde önce artmakta sonra azalmaktadır. Medyan kategorinin göreceli öneminin daha yüksek olduğu ($\alpha = 0.5$) endeks sonucuna göre yaşam memnuniyetindeki kutuplaşma en küçük değerini 0.23 ile 2007 yılında, en yüksek değerini ise 0.32 ile 1996 ve 2001 yıllarında almaktadır. Medyan kategori dışındaki

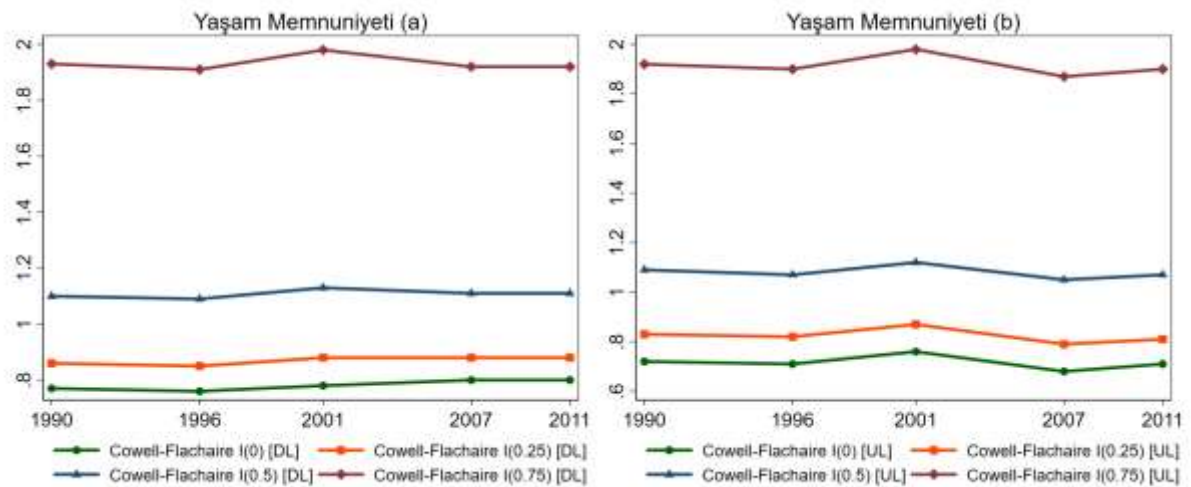
Şekil 4. Apouey (2007) Kutuplaşma Endeksi Sonuçları

kategorilere daha fazla ağırlık veren ($\alpha=1$ ve $\alpha=2$) endeks sonuçlarına göre de 1996 ve 2001 yılları 0.68 ve 0.49 ile yaşam memnuniyetindeki kutuplaşmanın en yüksek olduğu yıllardır. İlgili yıllar Türkiye siyaseti ve ekonomisi adına son derece çalkantılı ve zorlu yıllardır. Görünen o ki, hiç de şaşırtıcı olmayacak şekilde, yaşanan siyasi ve iktisadi krizler bireylerin yaşam memnuniyetinin de kutuplaşmasına neden olmaktadır. Mutluluktaki kutuplaşmaya ait endeks değerlerinin zaman içinde izlediği seyir de yaşam memnuniyetinin izlediği seyre benzemektedir ($\alpha=2$ durumu hariç). Mutluluk kutuplaşmasında medyan kategoriye daha fazla ağırlık verilmesi durumunda 1990 yılında en küçük değeri olan 0.20'ye, 1996 yılında ise en yüksek değeri olan 0.33'e eşittir. Diğer kategorilere ağırlık verildiğinde ise mutluluktaki kutuplaşmanın aldığı değerler 0.34 (1990) ile 0.64 (2001) arasında değişmektedir. Apouey (2007) endeksini tek bir parametreye sahip olması nedeniyle medyan kategorisinin altında ve üstünde kalan kategorilere ayrı ağırlıklar verilememektedir. Bunu sağlayan iki parametrelili (α, β) Abul Naga and Yalçın (2008) kutuplaşma endeksine ait sonuçlar Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Abul Naga and Yalçın (2008) Kutuplaşma Endeksi Sonuçları.

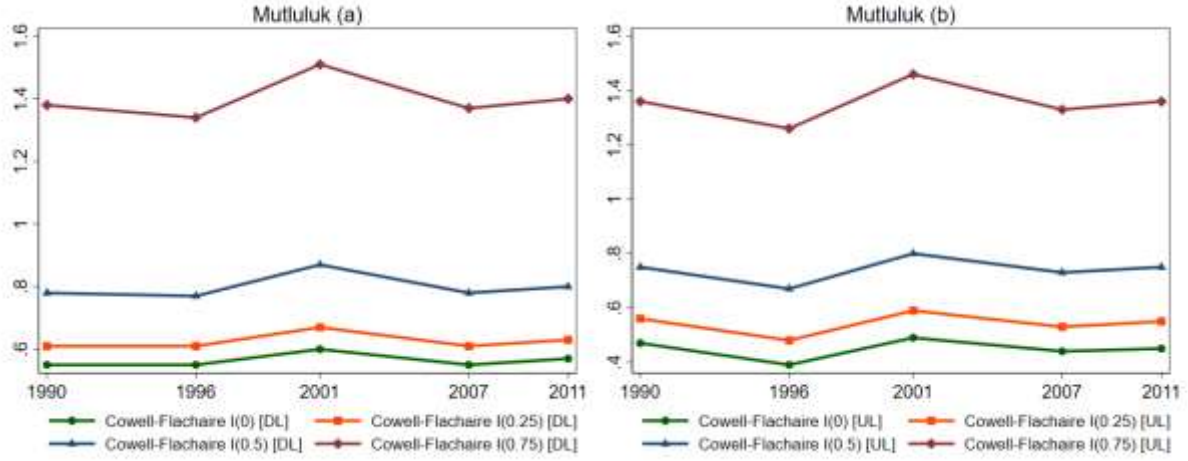
Abul Naga-Yalçın (ANY) endeksinden elde edilen sonuçlara göre de yaşam memnuniyetindeki kutuplaşma 1990-1996 döneminde bir miktar artmakta, ardından istikrarlı bir şekilde azalmaktadır. Endeksin iki parametreye sahip olması nedeniyle medyan kategorisinin altında ve üstünde yer alan kategorilere ayrı ayrı ağırlıklar verilebilmektedir. Medyan altı ve üstü kategorilere eşit ağırlık atfeden ANY(1,1) sonucuna göre yaşam memnuniyetindeki kutuplaşma en küçük değerini 0.36 ile 2011 yılında, en yüksek değerini ise 0.49 ile 1996 ve 2001 yıllarında almaktadır. β parametresi sabit iken α parametresine daha büyük değerler verilmesi medyan altı kategorisinin önemini azaltmaktadır (hatta $\alpha \rightarrow \infty$ olması durumunda medyan altı kategori tamamen göz ardı edilmektedir). Bu şekilde hesaplanan ANY(2,1) ve ANY(4,1) sonuçları göstermektedir ki medyan üstü kategoride daha düşük yaşam memnuniyeti kutuplaşması söz konusudur. Örneğin, ANY(1,2) 2011’de 0.39 iken ANY(2,1) aynı yılda 0.29’dur. Gerçekten de, Şekil 1’e bakıldığında medyan kategorinin altındaki tercihlerin daha dengesiz dağıldığı görülecektir. Mutluluktaki kutuplaşmaya bakınca ANY endeksinin, bilhassa 2001 yılına kadar, istikrarsız bir seyir izlediği görülmektedir. 2001 yılından sonra ise küçük azalış ve artışlar yaşanmıştır. Dikkat çekici bulgu medyan altı kategorinin ağırlığının azaldığı ANY(4,1)’teki 1996 sonrası istikrarlı artıştır. Aynı endeks yaşam memnuniyeti söz konusu olduğunda istikrarlı bir şekilde azalmıştır. Yaşam memnuniyetine ve mutluluğa ait ölçümler arasında bu derece farklı sonuçlara ulaşmanın arkasında yatan gerekçenin, daha önce de ifade edildiği üzere, mutluluk ölçeğinde kullanılan kategorilere yüklenen anlamlar olduğu düşünülmektedir. Bireylere, en azından, kararsızlık seçeneği sunulmamıştır. Dolayısıyla, bireyler ya mutlu olduğunu ifade eden kategorileri (çok mutluyum, oldukça mutluyum) ya da mutsuz olduğunu ifade eden kategorileri (oldukça mutsuzum, çok mutsuzum) seçmek zorunda kalmıştır.

Şekil 6. Cowell and Flachaire (2017) Eşitsizlik Endeksi Sonuçları

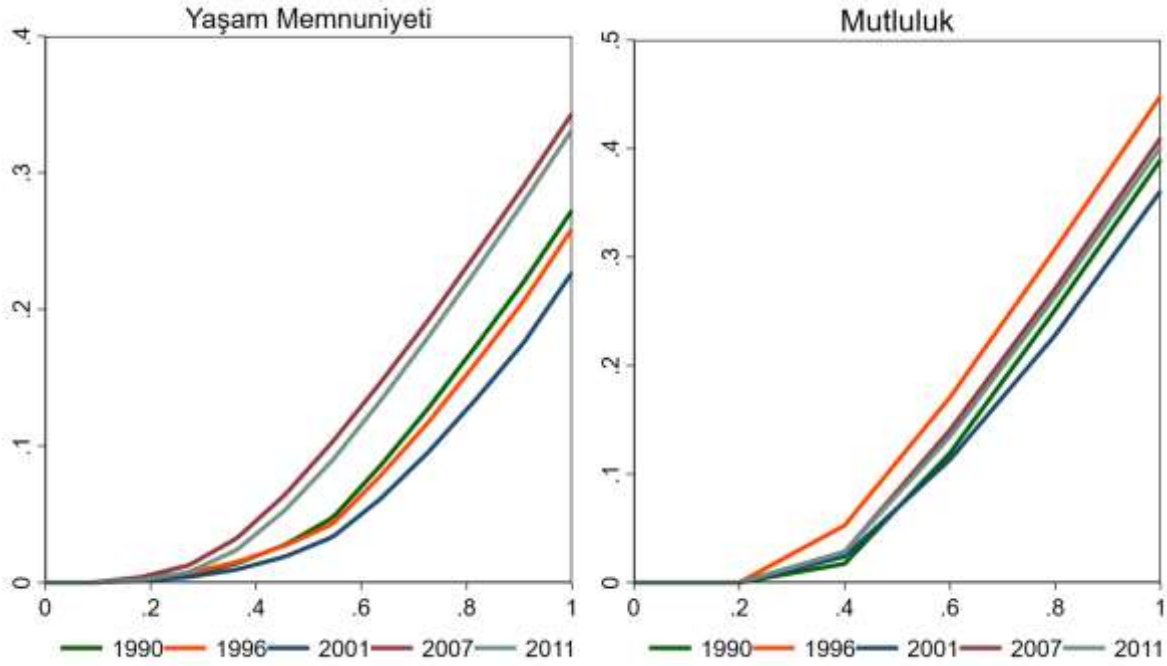
Önceki iki endeksten farklı bir strateji izleyen Cowell ve Flachaire (2017) eşitsizlik endeksine ait bulgular Şekil 6'da yaşam memnuniyeti için verilmiştir. Şeklin (a) panelinde *downward looking* (DL) yaklaşımına ait sonuçlar, (b) panelinde ise *upward looking* (UL) yaklaşımına ait sonuçlar yer almaktadır. Buradaki gibi yüksek konum değerlerinin daha çok arzulandığı, bu yüksek değerlere çarpıklığın söz konusu olması durumunda eşitsizliğin azaltılması arzulanıyorsa UL yaklaşımının merkeze alınması gerekmektedir. Hesaplamalarda küçük konum değerlerine, sırasıyla, yüksek ve en düşük ağırlık atanması anlamına gelen $\alpha = 0$ ve $\alpha = 0.75$ değerlerine odaklanacağız. Diğer parametre değerlerinden elde edilen bulgular da benzer şekilde yorumlanabilir. Eğer bir yıla ait DL ve UL değerleri birbirine eşit ise dağılım simetrik demektir. Eğer UL değerleri DL değerlerinden kayda değer ölçüde küçük ise dağılım daha yüksek kategorilere doğru çarpık demektir (Cowell ve Flachaire 2017, 309).

$I_{1990(\alpha=0)}^{UL} = 0.72 < I_{1990(\alpha=0)}^{DL} = 0.77$ olması yaşam memnuniyeti dağılımının üst kategorilere çarpık olduğunu göstermektedir. Ne var ki iki ölçüm arasındaki fark çok azdır. Bu da dağılımda bir bozukluk olduğu anlamına gelmektedir. 2007 ve 2011 yıllarında dağılım çok daha çarpıktır; $I_{2007(\alpha=0)}^{UL} = 0.68 < I_{2007(\alpha=0)}^{DL} = 0.80$, $I_{2011(\alpha=0)}^{UL} = 0.71 < I_{2011(\alpha=0)}^{DL} = 0.80$. Yani, Türkiye'de zaman içinde daha yüksek yaşam memnuniyeti beyan edenler artmıştır. Yalnız bu durum önceki dağılımlardan daha çarpık bir yaşam memnuniyeti dağılımı anlamına geldiği için yaşam memnuniyeti eşitsizliğinin azaldığı anlamına gelmektedir. 2007 ve 2011 yıllarını karşılaştırdığımızda da şöyle bir manzara ile karşılaşılmaktadır; DL değeri sabit kalırken UL değerinin artması daha küçük kategorilerin daha fazla seçildiği anlamına gelmektedir. Yani 2011 yılında, 2007 ile karşılaştırıldığında, daha fazla kişi daha düşük yaşam memnuniyeti beyan etmiştir. Ayrıca bu, iki yıl arasındaki yaşam memnuniyeti eşitsizliğinin arttığı anlamına gelmektedir. Şekil 1'de de aslında gözlemlenen tam olarak budur. Ağırlığın konum dağılımının üst kesimlerine verilmesi durumunda iki değer birbirine ciddi anlamda yaklaşmaktadır. Örneğin 1990 yılında $I_{1990(\alpha=0.75)}^{UL} = 1.92 < I_{1990(\alpha=0.75)}^{DL} = 1.93$ iken 2001'de iki değer eşitlenmektedir; $I_{2001(\alpha=0.75)}^{UL} = 1.98 = I_{2001(\alpha=0.75)}^{DL} = 1.98$.

Şekil 7. Cowell ve Flachaire (2017) Eşitsizlik Endeksi Sonuçları

Benzer bulgular Şekil 7’de sunulan mutluluk eşitsizliğine ait değerlerde de görülmektedir. Fakat buradaki çarpıklık çok daha yüksektir. Örnek vermek gerekirse, 2011 yılında $I_{2011(\alpha=0)}^{UL} = 0.45 < I_{2011(\alpha=0)}^{DL} = 0.57$ iken 1996’da $I_{1996(\alpha=0)}^{UL} = 0.39 < I_{1996(\alpha=0)}^{DL} = 0.55$ ’tir. Yüksek konum değerlerine daha fazla ağırlığın atfedildiği durumda bile yaşam memnuniyetinde elde edilen sonuçlardan daha fazla farklarla karşılaşmıştır. 1996 yılında $I_{1996(\alpha=0.75)}^{UL} = 1.26 < I_{1996(\alpha=0.75)}^{DL} = 1.34$ iken 2011’de $I_{2011(\alpha=0.75)}^{UL} = 1.36 < I_{2011(\alpha=0.75)}^{DL} = 1.40$ ’tır. Mutluluk ölçeğinin yapısından kaynaklanan etkiler bir kere daha görülmüştür. Hem yaşam memnuniyeti hem de mutluluk için yapılan hesaplamalarda diğer α değerleri için de $UL < DL$ sonuçları elde edilmiştir. Yine de yaşam memnuniyetindeki farklar mutluluktaki farklardan çok daha küçüktür. Genel olarak ifade etmek gerekirse, $\alpha = 0$ için, 1990 ve 2011 yılları arasında daha yüksek mutluluk beyan edenlerin sayısı artmış ve bununla birlikte mutluluk eşitsizliği de azalmıştır.

Şekil 8. Genelleştirilmiş Lorenz Eğrileri

Cowell-Flachaire endeksinden elde edilen değerlerin α 'nın alacağı değerlere bağlı olması nedeniyle yıllar arasındaki karşılaştırmaların endeksler üzerinden yapılması zorlaşmaktadır. Tüm α değerleri için tutarlı bir karşılaştırma yapmak amacıyla Genelleştirilmiş Lorenz Eğrisi (GLE) kullanılabilir. Eğriler birbirini kesmediği müddetçe karşılaştırmalar tüm α değerleri için geçerli olacaktır. UL yaklaşımına göre oluşturulmuş yaşam memnuniyetine ve mutluluğa ait GLE'ler Şekil 8'de verilmiştir. Yaşam memnuniyetine ait GLE'lerin hiçbir yerde birbirini kesmemesi (birbirlerine teğet olabilirler) nedeniyle 2001 yılının en yüksek yaşam memnuniyeti eşitsizliğine sahip yıl olduğu söylenebilir. En düşük eşitsizlik ise 2007'de görülmektedir. Bu yaklaşıma göre yaşam memnuniyeti eşitsizliği 2007-2011 döneminde artmıştır. Mutluluk için çizilen GLE'ler, 1996 hariç, birbirini kesmektedir. Mutluluk eşitsizliğinin en düşük olduğu yıl 1996'dır. Diğer yılların birbiriyle karşılaştırılabilmesi farklı α değerleri için hesaplanan DL ve DU değerlerinin ayrı ayrı karşılaştırması ile mümkündür. Bu yukarıda yapıldığından burada tekrar edilmeyecektir.

Çalışmanın ikinci amacı gereği yaşam memnuniyeti ve mutluluğun belirleyicilerine ait tahmin sonuçları, sırasıyla, Tablo 2'de ve Tablo 3'te sunulmaktadır. Tahminlerde değişkenler adım adım eklenerek ilerlenmiştir. Burada sıralı logit tahmincisi kullanılmış olsa da katsayıların sunulmasıyla yetinilecektir. Marjinal etkileri değişimine yönelik politikaların mümkün ve etik olduğu değişkenler için kullanmak daha makuldür. Dolayısıyla, etki büyüklükleri yerine etki yönlerine odaklanmak, en azından buradaki durum adına, daha doğru

bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Tahmin sonuçları, işaret anlamında, önceki çalışmalarda elde edilen bulgularla tutarlık göstermektedir.

Tablo 2. Yaşam Memnuniyetinin Belirleyicileri

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<i>Finansal Durumdan Memnun Olmama Eğiliminde</i>	-1.259*** (0.0775)	-1.258*** (0.0776)	-1.254*** (0.0771)	-1.257*** (0.0761)	-1.254*** (0.0765)	-1.235*** (0.0786)	-1.233*** (0.0779)
<i>Dindar Birey</i>		0.199** (0.0629)			0.104 (0.0659)	0.0980 (0.0667)	0.0917 (0.0722)
<i>Tanrı Önemli</i>			0.290*** (0.0779)		0.170* (0.0810)	0.163* (0.0829)	0.157 (0.0878)
<i>Din Önemli</i>				0.350*** (0.0936)	0.239** (0.0925)	0.235* (0.0933)	0.226* (0.0910)
<i>Gelir Daha Eşit Olmalı</i>						-0.165*** (0.0218)	-0.162*** (0.0188)
<i>Sol Eğilimli</i>							-0.0420 (0.0781)
<i>Kontrol Değişkenleri</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Yıl</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Pseudo R²</i>	0,0532	0,0537	0,0538	0,0539	0,0543	0,0548	0,0548
<i>N</i>	9180	9180	9180	9180	9180	9180	9180

Not: Standart hatalar parantez içindedir. * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001.

Hanenin finansal durumundan memnun olmama eğiliminde olanlar yaşam memnuniyeti ölçeğinde daha küçük kategorileri seçme eğilimindedir. Diğer bir deyişle, finansal memnuniyet yaşam memnuniyetini azaltmaktadır. Bu değişken bir anlamda gelirin yaşam memnuniyeti ve mutluluk üzerindeki etkisini temsil etmesi amacıyla kullanılmıştır. Bireylerin din ve dindarlık durumuyla ilgili değişkenler ayrı ayrı modellendiğinde her birinin işareti yine beklendiği gibidir ve her biri istatistiksel olarak anlamlıdır. Gelgelelim ilgili üç değişken aynı anda modele eklendiğinde, işaretlerini korusalar ve standart hataları çok fazla değişmese bile, katsayı büyüklüklerinin kayda değer ölçüde değişmesi nedeniyle istatistiksel anlamlılıkları da değişmektedir. Bu, dinin önemli olduğunu düşünen bir bireyin kendisini dindar tanımlaması gibi çeşitli bireysel tercihlerden kaynaklanabilir. Her halükarda varılan sonuç değişmemektedir; kendini dindar tanımlayan bireylerin yaşam memnuniyeti daha yüksektir. Bu gerçek bireylerin gelir eşitsizliğine karşı tutumunu ve politik ideolojilerini temsil eden değişkenler eklendiğinde de değişmemektedir. Gelirin daha eşit dağılması gerektiğini düşünme eğiliminde olanların yaşam memnuniyeti daha düşüktür. Benzer durum kendisini politik yelpazede sol eğilimli tanımlayanlar için de geçerlidir. Bu iki değişkenin sırayla eklenmesi neticesinde dinle ilgili değişkenlerin katsayı büyüklükleri, işaretlerini korumakla birlikte, küçülmeye devam etmiştir. Benzer bulgular mutluluğun belirleyicileri için de

söylenbilir. Tablo 3'te sunulan tahmin sonuçlarına göre dindar bireyler daha mutlu olma eğilimindedir.

Tablo 3. Mutluluğun Belirleyicileri

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<i>Finansal Durumdan Memnun Olmama Eğiliminde</i>	-0.828*** (0.0539)	-0.822*** (0.0550)	-0.823*** (0.0514)	-0.821*** (0.0523)	-0.818*** (0.0534)	-0.808*** (0.0530)	-0.801*** (0.0562)
<i>Dindar Birey</i>		0.357*** (0.103)			0.274** (0.102)	0.272** (0.101)	0.253* (0.110)
<i>Tanrı Önemli</i>			0.292*** (0.0785)		0.0599 (0.0736)	0.0558 (0.0766)	0.0373 (0.0764)
<i>Din Önemli</i>				0.484*** (0.112)	0.341** (0.112)	0.339** (0.114)	0.310* (0.129)
<i>Gelir Daha Eşit Olmalı</i>						-0.0767 (0.0473)	-0.0686 (0.0456)
<i>Sol Eğilimli</i>							-0.126 (0.0797)
<i>Kontrol Değişkenleri</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Yıl</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Pseudo R²</i>	0,0583	0,0608	0,0593	0,0604	0,0619	0,0621	0,0623
<i>N</i>	9180	9180	9180	9180	9180	9180	9180

Not: Standart hatalar parantez içindedir. * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001.

Kontrol ve odak değişkenlerin yaşam memnuniyeti ve mutluluk üzerindeki etkilerinin ortaya konmasının ardından sosyal sermayenin bir unsuru olan kişilere ve kurumlara güven değişkenlerinin yaşam memnuniyeti ve mutluluğu nasıl etkilediğine odaklanılacaktır. Güvenlik insanın en temel ihtiyaçlarından biridir. Kişinin biyolojik ve iktisadi ihtiyaçları karşılanmış olsa dahi kendini güvende hissetmediği müddetçe mutlu olamayacaktır. Daha önce de ifade edildiği üzere, yaşam memnuniyeti ve mutluluk iktisadi büyüme ile pozitif korelasyonludur. Diğer kişilere ve kurumlara güvenen bireylerin yaşam memnuniyeti ve mutluluk düzeyi daha yüksek olacak, bu durum da iktisadi büyümeye pozitif etkileyecektir. Dahası, iktisadi birimler karar süreçlerinde kendilerini güvende hissetmek ya da kurumları güvenilir bulmak isterler. Bu bağlamda, kişilere ve kurumlara güven hem doğrudan iktisadi birimlerin karar sürecini hem de bireylerin yaşam memnuniyetini etkilemekte, böylece iki kanal üzerinden ülke ekonomisi üzerinde etkili olmaktadır. Kişi ve kurumlara güvenin yaşam memnuniyeti ve mutluluk üzerindeki etkileri, sırasıyla, Tablo 4'te ve Tablo 5'te verilmiştir. Beklendiği üzere, başka kişilere güvenmek bireyin yaşam memnuniyetini arttırmaktadır.

Kurumlar söz konusu olduğunda kritik değişkenin dini kurumlara güven olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu değişken bir anlamda bireylerin hem dindarlık hem de ideolojik tercihleri konusunda sinyal vermektedir. Orduya, polise, hükümete ve büyük şirketlere

Tablo 4. Yaşam Memnuniyetinin Belirleyicileri: Kişi ve Kurumlara Güven

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<i>Kişilere</i>	0.302***	0.292***	0.298***	0.284***	0.293***	0.292***	0.279***
<i>Güvenilebilir</i>	(0.0123)	(0.00924)	(0.0118)	(0.00986)	(0.0101)	(0.0106)	(0.0181)
<i>Dini Kurumlara</i>		0.298***					0.101
<i>Güvenilebilir</i>		(0.0626)					(0.0600)
<i>Sendikalara</i>			0.120***				-0.00855
<i>Güvenilebilir</i>			(0.0152)				(0.0479)
<i>Orduya</i>				0.318**			0.246**
<i>Güvenilebilir</i>				(0.0786)			(0.0560)
<i>Polise Güvenilebilir</i>				0.324**			0.208**
				(0.0249)			(0.0352)
<i>Hükümete</i>					0.353***		0.197***
<i>Güvenilebilir</i>					(0.0333)		(0.0281)
<i>Basına Güvenilebilir</i>						0.0441	-0.0327
						(0.108)	(0.110)
<i>Büyük Şirketlere</i>						0.257***	0.129
<i>Güvenilebilir</i>						(0.0780)	(0.0880)
<i>Kontrol Değişkenleri</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Yıl</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Pseudo R²</i>	0,0320	0,0333	0,0322	0,0353	0,0342	0,0333	0,0365
<i>N</i>	9180	9180	9180	9180	9180	9180	9180

Not: Standart hatalar parantez içindedir. * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001.

Tablo 5. Mutluluğun Belirleyicileri: Kişi ve Kurumlara Güven

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<i>Kişilere</i>	0.336***	0.327***	0.329***	0.318***	0.327***	0.327***	0.313***
<i>Güvenilebilir</i>	(0.0470)	(0.0584)	(0.0488)	(0.0568)	(0.0522)	(0.0545)	(0.0662)
<i>Dini Kurumlara</i>		0.335***					0.178***
<i>Güvenilebilir</i>		(0.0286)					(0.0414)
<i>Sendikalara</i>			0.148**				0.0384
<i>Güvenilebilir</i>			(0.0535)				(0.0387)
<i>Orduya</i>				0.222***			0.136***
<i>Güvenilebilir</i>				(0.0571)			(0.0334)
<i>Polise Güvenilebilir</i>				0.366**			0.262**
				(0.0403)			(0.0358)
<i>Hükümete</i>					0.287***		0.109**
<i>Güvenilebilir</i>					(0.0236)		(0.0357)
<i>Basına Güvenilebilir</i>						0.075	-0.000359
						(0.111)	(0.0991)
<i>Büyük Şirketlere</i>						0.214**	0.0958
<i>Güvenilebilir</i>						(0.073)	(0.0783)
<i>Kontrol Değişkenleri</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Yıl</i>	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
<i>Pseudo R²</i>	0.0435	0.0462	0.0441	0.0484	0.0459	0.0452	0.0500
<i>N</i>	9180	9180	9180	9180	9180	9180	9180

Not: Standart hatalar parantez içindedir. * p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001.

güvenenlerin genellikle muhafazakâr kişiler olduğu göz önüne alınırsa katsayı işaretlerinin pozitif olması daha anlamlı olacaktır. Çünkü muhafazakâr (sağ eğilimli) bireyler dünyayı

tehlikeli ve güvenilmez bulma eğilimindedir. Dolayısıyla, dünyayı daha güvenli yapacak ya da mevcut güvenlik düzeyini muhafaza edecek yapıları destekleme eğiliminde olacaktırlar (Alper ve Yılmaz 2020). Ancak sendikalar ve basın konusunda aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Tüm değişkenlerin kullanıldığı 7. modelde sendika ve basın değişkenlerinin işaretindeki değişim bunun bir belirtisidir. Bu iki değişken dini kurumlara güven değişkeni ile bir araya geldiğinde işaretlerini değiştirmiştir. Ancak mutluluk değişkeni için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu defa yalnızca basına güven değişkeninin işareti değişmiştir.

5. Sonuç

Bu çalışmada Türkiye'deki yaşam memnuniyeti ve mutluluk kutuplaşması ile eşitsizliği hesaplanmıştır. Ayrıca, yaşam memnuniyeti ve mutluluğun belirleyicileri din, gelir eşitsizliğine karşı tutum, ideoloji ve güven kavramları bağlamında tahmin edilmiştir. Endekslerden elde edilen sonuçlara göre kutuplaşma önce artmış, sonra azalmıştır. Bilhassa 2001'den sonraki azalış dikkat çekicidir ve bu azalış sürekli devam etmiştir. Gelgelelim eşitsizlik için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. 1990-2011 arasında yaşam memnuniyeti eşitsizliği azalmış, ancak 2007-2011 döneminde artmıştır. 2007-2011 dönemi yaşam memnuniyeti eşitsizliğindeki artış daha düşük yaşam memnuniyeti kategorilerinin seçildiği anlamına gelmektedir. Bir diğer deyişle, ilgili yıllar arasında bir grubun yaşam memnuniyeti azalmıştır. Mutluluk eşitsizliği de 1990-2011 yılları arasında azalmıştır, fakat bu azalış son derece küçüktür. Hem eşitsizliği azaltıp hem de yaşam memnuniyetini arttırmanın yolu toplumun tüm kesiminin daha yüksek yaşam memnuniyeti kategorilerini seçmesini sağlayacak kapsayıcı politikalar üretmekten geçecektir. Tahmin sonuçlarına göre ise dindar veyahut dini hassasiyetleri yüksek birey olmak yaşam memnuniyetini ve mutluluğu olumlu etkilemektedir. İdeoloji yelpazesinde kendisini sola eğilimli tanımlayan ve gelir eşitsizliğinin azaltılması gerektiğini düşünen bireyler ise daha mutsuzdur. Hem kutuplaşma/eşitsizlik hem de tahminler adına daha detaylı analizlerin yapılabilmesi için daha büyük örnekleme ihtiyaç duyulmaktadır. Son zamanlarda sıklıkla kullanılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması yeteri kadar büyük örneklem sağlasa da bireylerin dindarlık ve ideoloji gibi yaşam memnuniyeti ve mutluluk üzerinde önemli etkileri olduğu gösterilen özellikleri hakkında bilgiler barındırmamaktadır. Bu nedenle ilgili araştırmada bu gibi bilgilerin de toplanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abul Naga, Ramses H., ve Tarık Yalçın. 2008. "Inequality Measurement for Ordered Response Health Data." *Journal of Health Economics* 27 (6): 1614–25.
- Alper, Sinan, ve Onurcan Yılmaz. 2020. *Sağcılığın ve Solculuğun Psikolojisi: Farklı Dünyaların İnsanları*. 1. bs. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Apouey, Benedicte. 2007. "Measuring Health Polarization with Self-Assessed Health Data." *Health Economics* 16 (9): 875–94.
- Aysan, Mehmet Fatih, ve Ümmügülsüm Aysan. 2017. "The Effect of Employment Status on Life Satisfaction in Europe." İçinde *Empirical Studies on Economics of Innovation, Public Economics and Management*, editörler Mehmet Hüseyin Bilgin, Hakan Danış, Ender Demir, and Uğur Can, 6:335–47. Eurasian Studies in Business and Economics. Springer.
- Bruni, Luigino. 2007. "The 'Technology of Happiness' and the Tradition of Economic Science." İçinde *Handbook on the Economics of Happiness*, editörler Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta, 24–52. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Butz, Sebastian, Pascal J. Kieslich, ve Herbert Bless. 2017. "Why Are Conservatives Happier than Liberals? Comparing Different Explanations Based on System Justification, Multiple Group Membership, and Positive Adjustment." *European Journal of Social Psychology* 47 (3): 362–72.
- Caner, Asena. 2015. "Happiness, Comparison Effects, and Expectations in Turkey." *Journal of Happiness Studies* 16 (5): 1323–45.
- Clark, Andrew E., Paul Frijters, ve Michael A. Shields. 2008. "Relative Income, Happiness, and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles." *Journal of Economic Literature* 46 (1): 95–114.
- Cowell, Frank A., ve Emmanuel Flachaire. 2017. "Inequality with Ordinal Data." *Economica* 84 (334): 290–321.
- Diener, Ed, Shigehiro Oishi, ve Richard E. Lucas. 2009. "Subjective Well-Being: The Science of Happiness and Life Satisfaction." İçinde *The Oxford Handbook of Positive Psychology*, editörler Shane J. Lopez ve C.R. Snyder, 186–94. Oxford University Press.
- Dolan, Paul, Tessa Peasgood, ve Mathew White. 2008. "Do We Really Know What Makes Us Happy? A Review of the Economic Literature on the Factors Associated with Subjective Well-Being." *Journal of Economic Psychology* 29 (1): 94–122.
- Douthitt, Robin A., Maurice Macdonald, ve Randolph Mullis. 1992. "The Relationship between Measures of Subjective and Economic Well-Being: A New Look." *Social Indicators Research* 26 (4): 407–22.
- Dumludağ, Devrim. 2013. "Life Satisfaction and Income Comparison Effects in Turkey." *Social Indicators Research* 114 (3): 1199–1210.
- Easterlin, Richard A. 1974. "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence." İçinde *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*, editörler Paul A. David ve Melwin W. Reder, 89–125. New York: Academic Press.
- Eichhorn, J. 2012. "Happiness for Believers? Contextualizing the Effects of Religiosity on Life-Satisfaction." *European Sociological Review* 28 (5): 583–93.
- Ekici, Tufan, ve Selda Koydemir. 2014. "Social Capital, Government and Democracy Satisfaction, and Happiness in Turkey: A Comparison of Surveys in 1999 and 2008." *Social Indicators Research* 118 (3): 1031–53.
- Elgar, Frank J., Christopher G. Davis, Michael J. Wohl, Stephen J. Trites, John M. Zelenski, ve Michael S. Martin. 2011. "Social Capital, Health and Life Satisfaction in 50 Countries." *Health & Place* 17 (5): 1044–53.
- Frey, Bruno S. 2008. *Happiness: A Revolution in Economics*. Munich Lectures in Economics. The MIT Press.
- . 2018. *Economics of Happiness*. Springer Briefs in Economics. Springer International Publishing.
- Frey, Bruno S, ve Alois Stutzer. 2002. "What Can Economists Learn from Happiness Research?" *Journal of Economic Literature* 40 (2): 402–35.
- Gallie, Duncan, ve Helen Russell. 1998. "Unemployment and Life Satisfaction: A Cross-Cultural Comparison." *European Journal of Sociology* 39 (2): 248–80.
- Gärling, Tommy, ve Amelie Gamble. 2017. "Life Satisfaction and Emotional Well-Being: Psychological, Economic and Social Factors." İçinde *Economic Psychology*, 405–20. Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd.
- Gitmez, Ali S., ve Göktuğ Morçöl. 1994. "Socio-Economic Status and Life Satisfaction in Turkey." *Social Indicators Research* 31 (1): 77–98.
- Goff, Leonard, John F. Helliwell, ve Guy Mayraz. 2018. "Inequality of Subjective Well-Being as a Comprehensive Measure of Inequality." *Economic Inquiry* 56 (4): 2177–94.
- Guidi, Marco E. L. 2007. "Jeremy Bentham's Quantitative Analysis of Happiness and Its Asymmetries." İçinde *Handbook on the Economics of Happiness*, editörler Luigino Bruni ve Pier Luigi Porta, 68–94. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Hall, Alicia. 2014. "Life Satisfaction, Concept Of." İçinde *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being*

- Research*, editör Alex C. Michalos, 3599–3601. Dordrecht: Springer Netherlands.
- Jenkins, Stephen P. 2019. “INEQORD: Stata Module to Calculate Indices of Inequality and Polarization for Ordinal Data.” *Statistical Software Components* S458723. <https://ideas.repec.org/c/boc/bocode/s458723.html>.
- Jorda, Vanesa, Borja López-Noval, ve José María Sarabia. 2019. “Distributional Dynamics of Life Satisfaction in Europe.” *Journal of Happiness Studies* 20 (4): 1015–39.
- Joshanloo, Mohsen, ve Dan Weijers. 2016. “Religiosity Moderates the Relationship between Income Inequality and Life Satisfaction across the Globe.” *Social Indicators Research* 128 (2): 731–50.
- Kalmijn, Wim, ve Ruut Veenhoven. 2005. “Measuring Inequality of Happiness in Nations: In Search for Proper Statistics.” *Journal of Happiness Studies* 6 (4): 357–96.
- Long, J. Scott ve Jeremy Freese. 2014. *Regression Models for Categorical Dependent Variables Using Stata*. 3. bs. Stata Press.
- Madden, David. 2011. “The Impact of an Economic Boom on the Level and Distribution of Subjective Well-Being: Ireland, 1994–2001.” *Journal of Happiness Studies* 12 (4): 667–79.
- Mikucka, Malgorzata, Francesco Sarracino, ve Joshua K. Dubrow. 2017. “When Does Economic Growth Improve Life Satisfaction? Multilevel Analysis of the Roles of Social Trust and Income Inequality in 46 Countries, 1981–2012.” *World Development* 93: 447–59.
- Napier, Jaime L., ve John T. Jost. 2008. “Why Are Conservatives Happier Than Liberals?” *Psychological Science* 19 (6): 565–72.
- Ng, Jason Wei Jian, Santha Vaithilingam, ve Gary John Rangel. 2017. “The Role of Life Satisfaction on Election Voting Preferences in Malaysia.” *Asian Journal of Social Science* 45 (1–2): 149–75.
- Ng, Yew-Kwang. 2003. “From Preference to Happiness: Towards a More Complete Welfare Economics.” *Social Choice and Welfare* 20 (2): 307–50.
- Önemli, M. Burak, ve Nursel Aydiner-Avşar. 2016. “Türkiye’de Yaşam Memnuniyetine İlişkin Mekânsal Bir Eşitsizlik Analizi.” *ODTÜ Gelişme Dergisi* 43 (Ağustos): 607–34.
- Oswald, Andrew J. 1997. “Happiness and Economic Performance.” *The Economic Journal* 107 (445): 1815–31.
- Ott, Jan. 2005. “Level and Inequality of Happiness in Nations: Does Greater Happiness of a Greater Number Imply Greater Inequality in Happiness?” *Journal of Happiness Studies* 6 (4): 397–420.
- Rojas, Mariano. 2019. “The Relevance of Richard A. Easterlin’s Groundbreaking Work. A Historical Perspective.” İçinde *The Economics of Happiness: How the Easterlin Paradox Transformed Our Understanding of Well-Being and Progress*, editör Mariano Rojas, 3–24. Springer International Publishing.
- Selim, Sibel. 2008. “Life Satisfaction and Happiness in Turkey.” *Social Indicators Research* 88 (3): 531–62.
- Senik, Claudia. 2005. “Income Distribution and Well-Being: What Can We Learn from Subjective Data?” *Journal of Economic Surveys* 19 (1): 43–63.
- Sönmez, Alper, ve Özlem Altunsu Sönmez. 2018. “Life Satisfaction and Happiness with Regard to Human Capital and Religiosity in Turkey.” *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (16): 217–34.
- Susanlı, Z. Bilgen. 2018. “Life Satisfaction and Unemployment in Turkey: Evidence from Life Satisfaction Surveys 2004–2013.” *Quality & Quantity* 52 (1): 479–99.
- Tella, Rafael Di, ve Robert MacCulloch. 2006. “Some Uses of Happiness Data in Economics.” *Journal of Economic Perspectives* 20 (1): 25–46.
- Veenhoven, Ruut. 2005. “Return of Inequality in Modern Society? Test by Dispersion of Life-Satisfaction Across Time and Nations.” *Journal of Happiness Studies* 6 (4): 457–87.
- . 2013. “The Four Qualities of Life Ordering Concepts and Measures of the Good Life.” İçinde *The Exploration of Happiness*, editör Antonella Delle Fave, 195–226. Happiness Studies Book Series. Springer, Dordrecht.
- . 2015. “Happiness: History of the Concept.” İçinde *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, editör James D. Wright, 2. bs., 10:521–25. Elsevier.
- Verme, Paolo. 2011. “Life Satisfaction and Income Inequality.” *Review of Income and Wealth* 57 (1): 111–27.
- World Values Survey Association. 2020. “World Values Survey 1981-2014 Longitudinal Aggregate v.20150418.” Madrid: World Values Survey Association. <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWVL.jsp>.
- Yorulmaz, Özlem. 2016. “Relationship Between Religiosity and Happiness in Turkey: Are Religious People Happier?” *Cankiri Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6 (1): 801–18.